

Т. В. Степанова

кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного та господарського права Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ЩОДО ОПЕРАТИВНОСТІ І СПРОЩЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУ

На даному етапі розвитку ринкових відносин в Україні господарське судочинство має певні особливості, наявність яких істотно підвищує ефективність захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання, а також є вагомим аргументом на користь збереження і розвитку господарського судочинства як окремого виду судочинства.

До таких особливостей можна віднести: по-перше, оперативність судового захисту, по-друге, простоту і зручність господарського процесу, по-третє, спеціалізацію [1].

Оперативність господарського судочинства, що полягає в максимальному скороченні строків розгляду справи при збереженні якості судочинства, є його найважливішою особливістю.

У сучасних економічних умовах, які характеризуються динамічністю кон'юнктури ринку, посиленням конкуренції, наявністю значної кількості риск-факторів, період з моменту звер-

нення суб'єкта господарювання до суду з позовною заявою і до винесення судового рішення має бути скорочений до мінімуму. Затягування строків розгляду справ може мати серйозні негативні наслідки для суб'єктів господарювання — припинення виробничої діяльності або навіть банкрутство підприємства.

Зараз в рамках господарського судочинства забезпечуються мінімальні строки розгляду справ порівняно з судовими органами інших юрисдикцій.

Так, відповідно до ст. 69 ГПК України строк розгляду справи в одній судовій інстанції системи господарських судів не може перевищувати двох місяців. Господарські суди не лише дотримують дану вимогу процесуального закону, але і розглядають господарські справи в коротші строки. Наприклад, в Севастопольському апеляційному господарському суді більше 60% справ розглядаються в строк, який не перевищує півтора місяці [1].

Доречно також відзначити, що всі останні рішення Європейського суду з прав людини, в яких суд встановив порушення судовими органами принципу розгляду справи в розумний строк, не стосуються діяльності господарських судів.

Діяльність з підвищення оперативності господарського судочинства необхідно проводити на двох основних рівнях — на рівні процесуального законодавства та інформаційно-технічного забезпечення діяльності господарських судів.

Підвищенню оперативного захисту прав суб'єктів господарювання сприятиме також впровадження нової форми судочинства — так званого наказного провадження, що пропонується розробниками проекту ГПК.

В порядку наказного провадження пропонується без розгляду справи в судовому засіданні, без виклику осіб, що беруть участь в справі, на підставі заяви кредитора видавати судовий наказ про задоволення його вимог. Такий судовий наказ розглядається як особлива форма судового рішення і виконавчий документ, і може бути виданий у випадку, якщо вимоги ґрунтуються на наданих заявником документах, підтверджуючих майнові зобов'язання боржника, які визнаються останнім, але не виконуються, або якщо вимоги ґрунтуються на протесті векселя в неплатежі або в неакцепті, здійснених нотаріусом (ст. 126 проекту). Заява кредитора впродовж трьох днів з моме-

нту надходження до господарського суду направляється боржнику, і якщо від нього впродовж 10 днів з моменту направлення заяви не надходять заперечення проти вимог, викладених в заяві, господарський суд видає наказ.

Цікавим представляється і досвід Російської Федерації, в Арбітражному процесуальному кодексі якої передбачена також можливість розгляду судових справ у порядку спрощеного провадження, яке розглядається як різновид позовного.

Особливості спрощеного провадження по АПК РФ полягають в наступному: спрощене провадження застосовується, якщо вимоги позивача мають безспірний характер, визнаються відповідачем або позов заявлений на незначну суму; справа розглядається за клопотанням позивача за відсутності заперечень відповідача або за ініціативою суду за згодою сторін; встановлений скорочений строк розгляду справи — 1 місяць; справа розглядається в судовому засіданні без виклику сторін, суд досліджує лише письмові докази, відгуки, пояснення по суті заявлених вимог, надані у письмовій формі, інші документи. Спрощене провадження порушується на підставі позовної заяви, а за наслідками розгляду справи суд приймає рішення, яке повинне відповідати загальним вимогам до рішень суду першої інстанції.

Ще одним способом скорочення строків розгляду справи є введення так званих процесуальних бар'єрів. Слід визнати, що на даний час щодо касаційного провадження вже введено процесуальні бар'єри у вигляді особливої процедури допуску справи до касаційного провадження при перегляді справ Верховним Судом України. Проте пропонується також встановити заборону розгляду справи в касаційній інстанції, минаючи апеляційну. Це представляється правильним, оскільки розвантажуватиме суди касаційної інстанції і даватиме можливість перегляду справи більш досвідченою колегією суддів апеляційної інстанції.

Крім того, спрощення можливе і відносно перегляду справ по процесуальних підставах. На даний час згідно ст. 104, 111-10 ГПК України за наявності процесуальних порушень (наприклад, якщо рішення не підписано будь-ким із суддів або підписано не тими суддями, які зазначені у рішенні, або рішення прийнято господарським судом з порушенням правил підсудно-

сті) суд вищестоящої інстанції *обов'язково* повинен скасувати рішення суду. Проте слід визнати, що процесуальне порушення не завжди відбивається на суті рішення.

Тому доцільним представляється перейняти досвід США відносно того, що при допущенні суддею або трійкою помилок при розв'язанні спору, якщо при цьому таке рішення має безумовні підстави для скасування, то збирається колегіальний орган (певна частина всіх суддів), і вони самі виправляють помилку, не направляючи справу у вищу інстанцію. У зв'язку з цим деякі дослідники пропонують президію апеляційного суду (це 9 і більше суддів) уповноважити за поданням голови суду розглядати одержану скаргу і переглядати рішення [2]. При цьому сторони не позбавляються права на подальше оскарження.

У зв'язку з цим при оскарженні судового акту лише по процесуальних підставах доцільно також запровадити можливість винесення скороченого рішення (ухвали).

Доцільним представляється також скасування інституту повернення позовної заяви (скарги, подання), врегульованого статтями 63, 97, 111-3 ГПК. Це є затягуванням процесу. Дійсно, у разі непередставлення доказів сплати державного мита або порушення правил об'єднання вимог доцільніше було б прийняти таку позовну заяву (скаргу, подання) до провадження і зобов'язати заявника виконати певні дії. Інакше розгляд справи затягується поверненням позивачеві або заявникові документів і новим направленням цих документів до суду після приведення їх у відповідність з чинним законодавством.

За цим самим міркуванням доцільно надати право видачі наказів на виконання судового рішення всім інстанціям. На даний момент таке право має лише господарський суд першої інстанції, і у разі прийняття постанови, наприклад, Вищим господарським або Верховним Судом України справа з новою ухвалою (постановою) прямує до місцевого суду, де стягувану видається наказ. Проте поштова пересилка істотно затягує виконання рішення, тим паче, що на законодавчому рівні не закріплені строки, протягом яких суд, що переглядав справу, зобов'язаний направити її до місцевого суду після ухвалення відповідного судового акту.

Слід звернути увагу ще на один важливий інститут, який чомусь дотепер не запроваджений до ГПК — інститут забезпе-

чення доказів. Наприклад, відповідно до ст. 35 ЦПК України, особи, які обгрунтовано побоюються, що надання необхідних доказів може виявитися неможливим або утрудненим, мають право просити суд або суддю забезпечити ці докази як після, так і до подачі позовної заяви. Тобто, сторона може звернутися із заявою про забезпечення доказів ще до подання позову до суду. І згідно ЦПК подавати таку заяву необхідно не за місцем подання позову, а до того суду, в районі дії якого належить провести процесуальні дії з отримання доказів. Наприклад, позовну заяву буде подано до господарського суду м. Києва, а докази або посадова особа, яку слід допитати, знаходяться в Одеській області. В цьому випадку заяву про забезпечення доказів слід направляти до господарського суду Одеської області.

Суддя забезпечує докази, зокрема, шляхом допиту посадових осіб, призначення експертизи, витребування і огляду письмових і речових доказів. За підсумками цих дій суддя оформляє належні документи, протокол і надсилає їх до суду, що розглядає справу (у нашому випадку — до господарського суду м. Києва). Заява про забезпечення доказів має бути розглянутою впродовж 10 днів тим суддею або судом, в районі дії якого належить провести відповідні процесуальні дії. Нез'явлення зацікавлених осіб не перешкоджає розгляду заяви про забезпечення доказів [3].

Доцільно запровадити аналогічні положення до ГПК, оскільки це спростить і прискорить процес розгляду господарського спору.

На закінчення ще раз слід підкреслити, що важливою характеристикою діяльності господарського суду як окремої ланки судової влади України є ефективність і оперативність вирішення господарських спорів, засновані на значному досвіді існування даного інституту (понад 70 років) [4].

Це підтверджує доцільність збереження господарського судочинства як спеціалізованого виду судового провадження у сфері вирішення господарських спорів. Звичайно, це не вказує на зайвість удосконалення чинного ГПК, оскільки норми даного законодавчого акту повинні динамічно змінюватися разом з господарськими відносинами, спори з яких він регулює.

Література:

1. Калиниченко А. Развивать, но не упразднить хозсуды // Юридическая практика. — 2006. — № 27 (445), от 04.07.06 г.
2. ВХСУ: судебные палаты работают (Интервью с Первым заместителем Председателя Высшего хозяйственного суда Украины Н. Титовым) // Юридическая практика. — 2003. — № 15 (277), от 15.04.03 г.
3. Зейкан Я. Обеспечение доказательств // Юридическая практика. — 2003. — № 10 (272), от 11. 03. 03 г.
4. Зеленин В. В чужой приход со своим уставом... // Юридическая практика. — 2006. — № 20 (438), от 16. 05. 06 г.